

Hudba 14. dubna 2015

Festival Ullmann jako součást projektu „válka je dada“

Dvě scénická provedení oper Viktora Ullmanna a jednu filmovou projekci nabídne třídní minipřehlídka s názvem [Festival Ullmann](#). V pražském Clam-Gallasově paláci začíná 14. dubna uvedením filmového záznamu operní inscenace *Císař Atlantidy* rakouského divadelníka Herberta Ganstschachera.

Milovníci opery si tuto inscenaci vybaví z jejího památného pražského uvedení v [roce](#) 1993. Rakouský režisér a ullmannovský badatel Herbert Ganstschacher za ni tehdy získal cenu české divadelní kritiky za nejlepší operní inscenaci roku.

Viktor Ullmann: *Píseň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka*
Foto: Arbos, [Rakouské kulturní fórum](#)

Jaký inscenační klíč jste k opeře Viktora Ullmanna zvolil?

Jméno Viktora Ullmanna jsem poprvé slyšel v roce 1987. Jeho dílu jsem se ale jako badatel i režisér začal podrobněji věnovat až o několik let později. V podstatě mě k němu přivedla dvě díla, která Ullmann napsal v době svého věznění v terezínském ghettu. [Opera](#) *Císař Atlantidy* a melodram, který Ullmann vytvořil na základě básně Rainera Marii Rilka. Pro mou práci na Ullmannovi bylo zvlášť důležité osobní setkání se třemi očitými svědky, s Ullmannovými někdejšími terezínskými spoluvězni. Jedním z nich byl pozdější zpěvák opery Národního divadla Karel Bermann, který měl v opeře ztvárnit postavu Smrti. Opera *Císař Atlantidy* ale nakonec nebyla v Terezíně nikdy uvedena.

Ullmannovu operu *Císař Atlantidy* jste na začátku 90. let se svým divadelním souborem Arbos nastudoval a zaznamenal s ní značný mezinárodní ohlas. Tuto inscenaci teď máme v Praze možnost [vidět](#) na Festivalu Ullmann ve formě dokumentárního záznamu. Jaké tematické linie jste v tomto protiválečném díle akcentoval?

Základní a výchozí koncepce pro tuto inscenaci pro mě byla ta, kterou jsem vypracoval společně se svým dramaturgickým spolupracovníkem Giovannem Karahasanem, bosenským básníkem. Dá se shrnout velice jednoduše do jednoho motta: „moc znamená prázdno, prázdnotu“. Jinými slovy - „tam, kde vládne moc, je prázdno v lidech“. Co se týče scénické realizace, tak výchozím obrazem pro mě byly hory šatstva. Protože co zůstane po člověku, když zemře? Jeho šaty. Ze světa odcházíme stejným způsobem, jakým na něj přicházíme. Nahý jsi na svět přišel a nahý odejdeš. Odtud také vychází jakýsi myšlenkový oblouk, který vede k mé loutkové inscenaci opery, kterou uvedeme v Praze v závěru festivalu. Loutku totiž můžeme ukázat nahou, bez oblečení, což se s živými herci dělá poměrně složitěji.

Operu *Císař Atlantidy* jste v roce 1993 s velkým úspěchem uvedl také v Praze. O dva roky později jste operu inscenoval tam, kde ji Viktor Ullmann napsal - v Terezíně. Jak Vás

ovlivnil fakt, že jste inscenaci tvořil v autentickém prostředí? V místě, které je prosyceno historií, prožitky a zkušenostmi vězňů... Jak moc Vás tento aspekt ovlivnil a jak ovlivnil podobu terezínské inscenace?

Inscenovat tuto operu v Terezíně pro mě bylo neuvěřitelné. Když jsme tam přijeli, celý Terezín měl potíže s elektřinou. Byly tam neustálé výpadky, a tak jsem se rozhodl zahrnout tuto situaci i do své inscenace. Svítili jsme opravdu skromně, a tak jsme se vlastně přiblížili situaci tehdejších vězňů, kteří měli pro zkoušení velice omezené podmínky. Už při této inscenaci jsem pracoval s novým inscenačním principem, který opět odkazoval na autentickou válečnou situaci. Herci si museli všechno udělat sami. Postavit jeviště, ušít si kostýmy, vyrobit rekvizity. Přesně tak, jako to dělali terezínští vězňové. A tento princip jsme zachovali i v nejnovější, loutkové inscenaci.

Na pražském festivalu uvedete také Ullmannův melodram „Písň o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka“. Jakou podobu jste tomuto Ullmannovu dílu dal?

Můj přístup k tomuto dílu - který je jakožto melodram dílem de iure koncertním - je vysloveně scénický. Kromě klavíru, který je samozřejmě dominantním kusem na scéně, hrajeme jakoby na válečném poli. S minimalistickými prostředky tam vybudujeme svého druhu zákop. Celé pojetí odkazuje k realitě první světové války, ve které Viktor Ullmann bojoval jako dělostřelecký důstojník v řadě krutých bitev - například v bitvě u Soči. Zároveň odkazujeme k tomu, že za první světové války se na frontách hrálo [divadlo](#). Umělci jezdili za vojáky a snažili se je ve volných chvílích bavit. A tento dojem jsme se snažili vytvořit v naší inscenaci. Přikomponoval jsem proto i jednu činoherní postavu - postavu vojáka, který v začátku představení přijde na scénu a začne si tam hrát s rekvizitami. Až poté přichází klavírista a zpěvák, a společně ve třech pak sehrají Ullmannův kus o lásce a smrti korneta Kryštofa Rilka.

Viktor Ullmann žil pohnutý život. Jako voják první světové války viděl a zažil mnoho násilí, ve druhé světové válce se stal jejich obětí. Z terezínského ghetta vedla jeho cesta na podzim roku 1944 přímo do plynové komory v Auschwitz-Birkenau. Vy jste podrobně zkoumal, jakým způsobem se Ullmann s utrpením a válečnými zážitky vyrovnával. Je nějaká myšlenka, nějaké motto, které jste si z jeho postojů odnesl?

To, co jsem se naučil od Viktora Ullmanna, a snad ještě ve větší míře od tří terezínských svědků, se kterými jsem měl možnost pracovat, bylo jedno. Člověk se nesmí vzdát. Jakékoli formě tyranie nebo despotie se musí snažit klást v mezích svých možností odpor. Bojovat proti ní. A umění v tomto ohledu může být a je velice silným prostředkem. Umělci nemohou opustit svou uměleckou cestu jen proto, že je někdo zastrahuje. Musejí setrvat na své cestě, na svém přesvědčení. Jedině tak mohou na zlo, tyranii a násilí upozorňovat a tím proti nim bojovat.

[Herbert](#) Gantschacher

Foto: Archiv hlavního města Prahy

To je pravdivá a důležitá myšlenka. Chcete v jejím šíření prostřednictvím Ullmannova díla dál pokračovat?

Určitě ano. V roce 2014 si svět připomínal sté výročí začátku první světové války. Část světa si připomínala také 70. výročí úmrtí Viktora Ullmanna. K této části světa jsem patřil i já a moji spolupracovníci. Vytvořili jsme pětiletý projekt s názvem „krieg ist dada“, neboli „válka je dada“. Jeho součástí je také pražská výstava i pražský Festival Ullmann a celá řada dalších dílčích projektů, které budeme v nadcházejících letech prezentovat například v Rusku nebo Rumunsku, ale i na mnoha dalších místech Evropy.

Autor: Markéta Kaňková

Nové články v rubrice

„To, co chci dávat lidem prostřednictvím hudby je láska“

Estonský soubor Hortus Musicus, který se proslavil propojováním hudební historie a současnosti, vystoupil 26. května v Praze. Ve Dvořákově síni Rudolfiny zahájil hudební festival Respekt stylově různorodým programem...

Proudem Vodní hudby proplula Pražským jarem Akamus

Na Pražském jaru vystoupil 20. května jeden z předních evropských souborů zaměřených na tzv. historicky poučenou interpretaci staré hudby, Akademie für Alte Musik Berlin (Akamus). Soubor představil ve Dvořákově síni...

Sa Chen zahraje na Pražském jaru Chopina, Debussyho, Schumanna

Na Pražském jaru vystoupí 19. května fenomenální čínská pianistka Sa Chen. Historicky jediná držitelka cen ze všech tří nejprestižnějších klavírních soutěží uvede v Praze sólový recitál. V jejím provedení můžete v Dvořákově...